Цана асобнага нумару 10.000 м. п.

ВОЛЯ НАРОДУ

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: Вільня, Віленская вул. 12, п. 6. (Wileńska 12 m. 6). Рэдакцыя адчынена ад 12 да 2 г. штодня апрача сьвяточных дзён. Адміністрацыя ад 9 да 3 г.

Выходзіць два разы у тыдзень.
Пэдпіска на адзін месяц з дастаўкай да хаты 100.000 м.п.
Для заграніцы удвая даражэй.

Няпрынятыя у друк рукапісы назад не вяртаюцца.
Аплата надрукованага залежыць ад Рэдакцыі.
Цана абвестак: перад тэкстам 15.000 мк., сярод тэксту 13.000 м. і на 4 стр. 12.000 м., за радок пэтыту у 1 шп.

№ 1. Вільня, Нядзеля, 21-га кастрычніка 1923 г. Год I.

„Аддушына“.

Цяжкі, безнадзейны настрой запанаваў па вёсках і мястэчках Заходняе Беларусі. Народ прыціх, пазабіваўся ў свае куткі. І толькі ад часу да часу голас нашае вёскі адбіваецца на страніцах беларускіх газэт—звычайна недагавечных, часта канфіскаваных і нішчаных, ды нашы паслы ў Сойме пераказываюць яго з соймавае трыбуны.

Але тыя „паны палажэньня“, ад якіх залежыць кірунак дзяржаўнае палітыкі на „Крэсах“, вельмі хутка прывыкаюць, як да нечага *звычайнага*, да жалаб паслоў, і словы апошніх пускаюцца міма вушэй. Гавары, што хочаш,—усё будзе, як гарох аб сьцяну!

І паўстае пытаньне: што-ж рабіць, як нашай вёсцы падаць свой голас так, каб усе яго пачулі і выслухалі яго?

Нам успамінаюцца тыя далёкія ўжо ад нас часы, калі на нашай зямлі панаваў яшчэ маскоўскі царызм. Гэта былі часы нязвычайна цяжкога ўціску працоўнага народу і усіх „інародцаў“. Але вось, ня гледзячы на панаваўшы тады „цяжкі дух“, для народу адкрылася першы раз *аддушына*: была склікана Дзяржаўная Дума. І народ, ня гледзячы на ўсю сваю забітасьць і прыгнечанасьць, зразу зварухнуўся, пачаў гуртавацца, і пайшлі сотні *„хадакоў“* з усіх рознапляменных краін вялізарнае Расейскае імпэрыі, якія няслі ў Пецярбург *„сваю крыўду ўсю“* — перад вочы Думы і ўсяго сьвету.

Такой „аддушынай“ для беларускага грамадзянства пад уладай Польшчы зьяўляецца *Варшаўскі Сойм*. І туды — на рукі нашых паслоў—трэ нашай вёсцы „несьці сваю крыўду“. Але робіцца гэта ня так проста: дзеля гэтага—трэба перш за ўсё моцнае, братняе *аб'яднаньне* нашых грамадзян, трэба *зразуменьне супольнае карысьці*, трэба разьвіцьцё грамадзкасьці і *стварэньне запраўды сільнага, здольнага да абароны сваіх патрэб і сваіх правоў грамадзянства*.

Мо' не адзін, прачытаўшы гэтыя радкі, паківае галавой ды скажа: „як гэта рабіць, калі на кожным кроку, пры кожнай спробе арганізацыі і грамадзкага выступленьня сустракаюцца *непераможныя перашкоды*? Мо' ў вас, у месьце, гэта лёгка робіцца, але на вёсцы—блізу *немагчыма*...“

Праўда, адкажам мы, перашкоды ёсьць— і дужа моцныя. Але бяда ў тым, што вёска, бачучы, што ёй *усё забараняюць*, перастае карыстацца і тым, *на што мае поўнае права*. Закладаць на свой кошт прыватныя беларускія школы, адкрываць каапэратывы, ладзіць гурткі артыстаў-аматараў, ці хоры сьпявакоў, пасылаць „хадакоў“ ў Сойм і да ураду—*усе гэта нашае неад'емнае права*. І калі нехта пасягае на гэтае права, пэўны, што мы змачым і пакорна падчынімся гвалту, бо мы цёмныя і неарганізаваныя, — дык тым больш трэба ў такіх прыпадках крычаць і дамагацца *абароны нашага права*, тым больш патрэбна *грамадзкая спайка і еднасьць* жыхароў вёскі. І калі кожын прыпадак гвалту над вёскай выйдзе на дзенначе сьвятло, калі той, хто адважаецца таптаць нашы правы і—разам з тым—законы гаспадарства, будзе ведаць, што мы знойдзем дарогу, каб дабіцца, што нам належыць,—дык і палажэньне ў нашых загнаных, запужаных, бязрадных вёсках хоць крыху палепшае.

Трэба толькі, каб замест распыленых, несьвядомых свайго права і сілы жыхароў вёскі вырасла моцная, сьвядомая, дружная *грамада*.

У грамадзе — запраўды непераможная сіла!

А голасу яе ніхто і нішто не заглушыць.

П. Бахрым.

Пасьля Японскай катастрофы.

Ня ведаем, чаму гэта польскія агенствы не інфармуюць грамадзянства ў Польшчы аб тых, надта цікавых і павучальных зьявішчах, якія адбываюцца цяпер у Японіі—пасьля страшэннай, пазбавіўшай гэтую дзяржаву запраўднага вялікадзяржаўнага становішча і рэальнай ваенна-эканамічнай сілы на міжнародным полі—катастрофы.

Відаць,—суровая цэнзура японскай улады і дрэнна зразумелае „спачуцьцё“ яе бядзе, скрыўшымі радасьць яе вялікадзяржаўнымі „прыяцелямі“, ўмысна трымаюць у сакрэце усё тыя „падзеі“, якія творыць у пацярпеўшым краі хутка прыйшоўшы да сябе і „рэарганізаваны“ ўрад Мікада.

Дастаўленыя нам уладзівастоцкія і харкаўскія газэты паднімаюць над гэтымі надта цікавымі падзеямі заслону...

Як толькі скончылася ў Японіі трасеньне зямлі, аб'яднаўшае супольнай бядой усе клясы насяленьня,— быццам зраўнаўшае трохі сацыяльныя і нацыянальныя няроўнасьці сярод японскага грамадзянства, дык хутка скончылася і „трасеньне“ і „хістаньні“ ў „левы бок“ трымаючай уладу вайскова-хіенскай клікі...

Страціўшы амаль на ўсю сваю вонкавую міжнародную моц, гэтая кліка знайшла ў сябе даволі сілаў, каб „раздавіць“ падняўшыя галовы гідры вызыскаваных клясаў і паняволеных народаў...

Страшэнная катастрофа, зруйнаваўшая Японію, як вялікую дзяржаву, як быццам наўмысна была выдумана, каб узмацаваць (зразумела — на якісь час...) захапіўшую ўладу кліку, падчыркнуўшы гэтым з апошняй выразнясьцяй чыста і эгаістычна клясавы—процінародны, антыгаспадарсьцьвены характар апошняй.

Урад быў мілітарызаваны: фактычна ўлада перайшла да хіена-ваеншчыны. Уся Японія была аб'яўлена на ваенным палажэньні.

„Бяда, якой цяжка знайсьці роўную ў-ва ўсей гісторыі людзкасьці, была ў поўнай меры выкарыстана японскай ваеншчынай для крывавага, бязьлітаснага, запраўды зьверскага падаўленьня працоўных масаў і паняволеных народаў... Да страхоцьцяў землятрясеньня далучыліся скарпіоны ўрадовых рэпрэсіяў... Да трупаў забітых у часе катастрофы ўрад дадаў цэлыя горы новых трупаў рабочых, забітых паліцыяй, жандармэрыяй, войскам“...

На жаль японскі ўрад ня мог знайсьці ў катастрофе, у выбуху „падземнага складу ўзрыўчатых матарыялаў“ „праступнай рукі“ „ворагаў Японіі“, але, зразумела, гэта зусім не перашкодзіла яму магчымасьці, таксама скарыстаць пасланы Богам „шчасьлівы“ для ўлады выпадак усенароднае бяды...

„Віноўнікі“, калі не... землятрасеньня, дык „ўладытрасеньня“ былі знойдзены хутка...

Як заўсёды бывае ў такой вадліва-збудаванай на парабашчэньні сваіх „ніжэйшых“ клясаў і іншых „ніжэйшых“ народаў дзяржаве, „віноўнымі“ аб'яўлены іменна гэтыя „іншыя народы“—„інародцы“, але фактычна ня менш пацярпеў ад гэтых рэпрэсіяў і—свой уласны японскі народ, яе працоўныя клясы...

Вось дзеля чаго найбольш патрэбны для такой вадліва-збудаванай, балянсуючай на нястойкай вышыні дзяржавы гэтыя „інародцы“, гэтыя „нацыянальныя меншасьці“...

Гэтыя „пасланыя Богам“ „карэйцы“ ў Японіі запраўды адратавалі ўладу і жыцьцё пануючай у Японіі ваенна-хіенскай клікі...

Напачатак было даканана зьверскае „усьмірэньне“ японскіх „карэйцаў“, якія асьмеліліся загаварыць у часе бяды аб больш справядлівым да сябе рэжыме... Пачаўшыся паміж карэйцамі рух быў хутка японскімі Лянкевічамі разьдзьмуханы ў „аружнае паўстаньне“... А пасьля пад гэтай фірмай „карэйцаў“ пашлі па ўсяму краю страшэнныя масавыя растрэлы ўжо чыста японскіх рабочых і сялян...

Як ведама, тысячы трымаўшыхся ў турмах прадстаўнікоў японскага актыўнага пралетарыяту было ў часе трасеньня зямлі і... ўлады выпушчана на волю...

Цяпер на гэтых правадыроў рабочага руху па ўсей Японіі адбываецца запраўднае паляваньне... Нядаўна быў гэткім парадкам арыштаваны і на дарозе ў турму забіты канвоем найпапулярнейшы сярод японскіх рабочых правадыр усяго працоўнага народу Японіі (Сакай).

Забойства Сакая, якое японскі ўрад тлумачыць яго „спробай уцячы“ (?!), лепш за ўсё характарызуе састаяньне азьвярэўшае японскае “хіены“.

Сакай, гэта вядомы кожнаму японцу публіцыст і арганізатар рабочае клясы, агульна шанаваны ў-ва ўсей Японіі, як і перад сваім арыштам у траўні, таксама і цяпер ня мог, не хацеў і ня думаў нават таіцца.—Ня мог, значыць, ён і рабіць спробы, каб уцячы... Гэта ёсьць — абсалютная фальш, якую пацьвярджаюць большасьць японскіх газэтаў...

„Астаецца толькі адно прыпушчаньне,—што Сакай забіты па загаду з гары...

Забойствам старога сацыяліста Сакая, у асобе якога „зьнята“ галава зусім не японскаму камунізму, які цяпер, разам з карэйцамі, пад агульнай назовай „карэйцаў“—літэральна фізычна вынішчаецца ў Японіі:—адсечана найлепшая галава агульна рабочаму руху ў Японіі. Ад гэтага рух гэты пойдзе толькі вастрэй і стыхійней... Сакай быў староньнікам аб'яднаньня ўсіх рабочых,—ідэі „адзінага фронту“...

Гэтым забойствам улада паказала вельмі ясна, што яна, карыстаючы з ўсенароднага няшчасьця, аб'явіла вайну ўсей рабочай клясе, — ўсяму працоўнаму народу.

Справа—у тым, што за апошні год у агульна рабочым руху паднялася новая магутная хваля і выраблялася новая дзейсьнейшая тактыка.

Магутныя арганізацыі прамысловых фабрычна-заводзкіх райёнаў: Токіо, Осака, Кобэ, Кіото, і таксама—абшары дабываючае прамысловасьці—на астравох Хокайдо і Кіу-Сіу — злучацца ў вялікі тактычны Саюз. Адбываецца рад зьездаў, на якіх прыймаюцца новыя мэтады барацьбы за эканамічныя і палітычныя правы рабочых.

Але мала таго: ад вясны энэргічна пачынае праводзіцца ў Японіі кампанія за аб'яднаньне рабочае клясы, сялянскага пралетарыяту, дробных зямельных арандароў.

Саюз з магутнай арганізацыяй арандароў даў надта карысныя вынікі.

На агульным зьездзе апошніх ў лютым г. г. было пастаноўлена ўвайсьці ў сталую сувязь з гарадзкімі рабочымі арганізацыямі і пасьля былі апрацаваны супольныя дамаганьні агульнага сацыяльна-палітычнага зьместу, абмяжовываючыя самаволю і вызыск пануючай клікі.

Былі прыняты пратэсты проці новага праекту ураду па „барацьбе з камунізмам“, проці уціску свабоды саюзаў, сабраньняў і г. д.

Мясцовы пралетарыят таксама на зьездзе генаральнай фэдэрацыі працы (Юайкай) пастанавіў усімі мерамі падтрымаць арандароў у іх барацьбе з земляўласьнікамі...

І калі гэты ўсё пашыраючыйся і паглыбляючыйся, рух пачалі ў пэўнай меры падтрымліваць,—задушаныя таксама зусім абнаглеўшай дыктатурай пануючай „клясавай пары“ абшарнікаў і вялікіх прамыслоўцаў— дробная і сярэдняя мястовая буржуазія,—дык японская „Хіена“ ўжо ня вытрымала і рашыла апошнімі сіламі даць рашучы бой усім запраўды народным і запраўды нацыянальным масам Японіі.

Але адкрыта ісьці проці літэральна ўсяго народу ўрадовая кліка дагэтуль ня сьмела.

Дагэтуль яна толькі ўсімі мерамі і срэдствамі старалася разьдзяліць—з аднаго боку мястовага рабо-

чага ад селяніна-земляроба, з другога — самы рабочы рух адарваць ад аб'яднаньня з камуністамі ў „адзіны фронт“...

Арганізацыяй фашыстаўскіх бандаў, састаўленых з безработных ваенных і выкінутых са службы ўрадоўцаў, пад начальствам найбольш крымінальных паліцэйскіх, арганізацыяй „рэгулярных, кадравых“ атрадаў правакатараў і цэлай сеці шпіёнаў — урадовая кліка падгатоўвала „апошні удар“ па працоўнаму народу—па запраўднай моцы японскае дзяржавы...

Японскія мілітарысты, ўзмацаваўшыяся, як ніколі, ў нябывала „бязкроўна-пасьпешнай“ вайне, ўжо рыхтаваліся да рашучага бою...

Як мы казалі, пасьля кароткага „трасеньня“ гэты можа ўжо запраўды „апошні“ наступ на працоўную Японію ўеўшагася ў яе жываеда—яшчэ на больш пашыраным фронце пачынаецца ізноў.

Забойства Сакая, які сваей асобай сымбалізаваў гэтае аб'яднаньне ўсяго запраўднага японскага народу ў абароне яго ад разьзявіўшагася жываеда, зьяўляецца цантральным фактам унутранога жыцьця краю.

Унутраное састаяньне Японіі для нас мае асаблівую цікавасьць, як клясычны прыклад краю, дзе, як і ў Польшчы, мае агромную пераважаючую сілу ўплыў на урад кляса вялікіх фэадальнага тыпу земляўласьнікаў...

Дзеля гэтага мы яшчэ зьвернемся да досьледу японскіх унутраных падзей, да гэтых цікаўных аналёгіяў..—паводле тых фактаў, якія даюць сыбірскія і часткай ангельскія газэты..

М.

Прамова пасла кс. Станкевіча.

у Сойме—12. X. 1923 г. (паводле стэнаграмы).

Віцэ-маршалак Панятоўскі: Голас мае пасол кс. Станкевіч.

Кс. Станкевіч: Высокі Сойме! Бяручы голас ад імя Беларускага Клюбу ў справе exposè п. Старшыні Рады Міністраў, буду мець на ўвазе перад усім: дабро беларускага народу ў межах Рэчыпаспалітай, паскольку ўрад дае правы, гэтаму народу прыналежныя, і паскольку выпаўняе адносна да яго свае абавязкі ўраду. Зраблю гэта ў тым перакананьні, што гэтыя тры мільёны беларусаў у гаспадарстве прадстаўляюць вельмі паважную складовую частку яго і, залежна ад таго, як да іх адносіцца ўрад, апрача іх карысьці ці крыўды, маюць уплыў—ад'ёмны, ці дадатны—на дзяржаву.

Exposè п. Старшыні Рады Міністраў, агульна бяручы, зусім не дае, сказаў-бы я, аказіі дзеля дыскусіі ў справе адносін ураду да беларускага народу. Бо ягонае exposè нічога не гавора аб нацыянальных меншасьцях, што прадстаўляюць агулам траціну грамадзян Польскае Рэспублікі,—а значыць і аб беларусах. І п. Старшыня Міністраў зусім і не зачапіў-бы гэтае справы, каб ня гэткая акалічнасьць.

Нядаўна эміграньты нацыянальных меншасьцяў Польшчы, а значыцца і беларусы, падалі Лізе Нацыяў у Жэнэве мэморыял, у якім апісалі палажэньне меншасьцяў ў Польшчы. Аб гэтым факце п. Старшыня Міністраў сказаў: „Заслугуе на асуджаньне выступленьне ў Жэнэве быццам-то прадстаўнікоў нацыянальных меншасьцяў. Нацыянальныя меншасьці ў Польшчы, якія карыстаюцца поўнай свабодай канстытуцыйных правоў і апекай ураду, выступілі заграніцай з абвінавачаньнямі, каб выставіць Польшчу ў благім асьвятленьні. Пры гэтым яны забываюцца, што ня маюць дзеля гэтага поваду, бо ўрад паступае з імі згодна з загадамі Канстытуцыі, і што істнуе вялікая розьніца паміж адносінамі ў сумежных гаспадарствах да палякоў, якія там зьяўляюцца меншасьцяй, і адносінамі да нацыянальных меншасьцяў у Польшчы. (Шум).

Віцэ-маршалак Панятоўскі: Прашу захоўваць цішу, бо зусім ня чутно прамовы.

Пас. кс. Станкевіч: Вось-жа гэты жаль п. Старшыні Міністраў па адрасу нацыянальных меншасьцяў у Польшчы і ягонае завярэньне аб няістнуючых канстытуцыйных свабодах і апецы ўраду, з якое карыстаюцца гэтыя меншасьці, прымушае мяне паўзірацца глыбей у адносіны ўраду да беларусаў, каб выявіць істотнае палажэньне справы.

Пачну ад эканамічна-гаспадарчых адносін. Вялікае зло і крыўду для народу беларускага прадстаўляе асадніцтва на ягонай зямлі чужога элемэнту. Закон аб гэтым зацьвярдзіў устаноўчы Сойм. Цяперашні сойм і папярэднія ўрады—spectatis spectandis — на розныя спосабы падтрымлівалі гэтае асадніцтва. Цяперашні ўрад яшчэ больш узмацаваў гэтае асадніцтва ў новым уставе, які падаў Сойму і які знаходзіцца цяперака ў зямельнай камісіі („Ustawa o parcelacji i osadnictwie“, Min. Ref. Roln. druk № 719). Прачытаўшы ўважна гэты ўстаў, артымліваецца ўражаньне, што ён мае на мэце перачыркнуць зямельную рэформу, як такую, і пасяліць на беларускіх і украінскіх землях чым больш асаднікаў нятутэйшага паходжаньня. З гэтага пункту гледжаньня найбольш заслугуе на ўвагу ст. 22, 23 гэтага ўставу. Бо, калі гэтыя стацьці будуць прыняты ў урадовай рэдакцыі, дык безьзямельнікі няпэўнага паходжаньня, асабліва-ж беларусы і украінцы, бадай што зусім ня будуць бачыць зямлі. А тым часам гэта-ж ёсьць іменна тая зямля, на якую перад усім маюць права сяляне тутэйшага паходжаньня. Бо Вялікае Літоўскае Княз'ства, якога часьцінай зьяўляўся наш край, мае свае асаблівасьці — гістарычныя, эканамічныя, культурныя і праўныя. Паводле беларуска-літоўскіх законаў, зьмешчаных у трох Літоўскіх Статутах, істнуюць ясныя наказы, што забараняюць, як розным іншым чужынцам, так і палякам, набываць зямлю на прасторах Літвы і Беларусі. (Кніжка: „Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskiem“—Przemysław Dąbrowski, Lwów 1912 г.). Астача гэтых законаў, якія вынікалі з натуральнага палажэньня рэчаў, захавалася па сягоняшні дзень у псыхіцы беларускага народу, катораму палітыка як даўнейшых урадаў, так і асабліва сучаснага, імкнуцца зрабіць сьмяротны ўдар. А калі да гэтага дадамо нэгатыўнае і нават варожае становішча ўраду ў адносінах да ўсякіх эканамічных арганізацыяў, што маюць на мэце паляпшэньне ўласнымі сіламі быту беларускіх працоўных масаў (нам адмоўлена канцэсія на банк),—калі возьмем пад увагу ўстаў аб павялічэньні караў за неаплату ў свой час падаткаў на 150 проц. (друк № 754) і тое, што гэны ўстаў скіраваны перад усім проці нашага народу, бо ён—з прычыны страшэннае ваеннае руіны—магчыма, што ня здолее ў пару выплаціць падаткі пры зусім хворым фінансавым стане гаспадарства, — калі прыпомнім сабе цяжкія, часта несправядлівыя падаткі, як падатак ад маемасьці, ды ўсё яшчэ і далей рабункавую лясную гаспадарку на нашых землях і г. д., дык атрымаем пануры, але праўдзівы і болей-меней поўны абраз эканамічна-гаспадарчых адносінаў на беларускіх землях, вытвараных ці энэргічна падтрымліваных цяперашнім урадам.

Пяройдзем да другіх галінаў беларускага жыцьця ў Польшчы. Возьмем асьвету. І тутака перад нашымі вачама адкрываецца абраз страшэннага спусташэньня, учыненага ўрадовай палітыкай. Перад усім няма законаў, якія-бы выразьней і бліжэй азначалі нашы правы адносна да нашае культуры, агульна забясьпечанае ў Канстытуцыі. Папярэдні ўрад абяцаўся ўладзіць гэта. Цяперашні ўрад у асобе п. Міністра Асьветы ў памятным выступленьні яго вясной г. г. адлажыў гэту справу на неазначаны час, гэтым самым аддаўшы справу нашае культуры бадай цалком у рукі часта разбэшчанае школьнае адміністрацыі. Адным словам, Міністар паддае думкі, а падлягаючыя яму ўрадоўцы выпаўняюць іх з шчырасьцяй, годнай лепшае справы. Ад ураду беларускія школы ня маюць ніякага падтрыманьня. Наадварот, сустракаюць непераможныя перашкоды, стаўляныя нам урадам.

Маем некалькі гімназіяў. Каб не зацягіваць прамовы, ня буду затрымлівацца на другіх (**Голас**: „А правапіс ці ўжо маеце?“). Затрымаюся на віленскай гімназіі. Гэтая гімназія была закладзена яшчэ пад нямецкай акупацыяй, пражыла найцяжэйшыя часіны, разьвілася ў запраўдную нацыянальную сярэднюю школу, сталася нашай славай і надзеяй, і вось цяпер прыйшлі для яе найгоршыя часы. Гімназія ў Вільні не дастае ніякае дапамогі ад ураду, будынак яе, што паводле майго перакананьня, належыць да праваслаўнага духавенства, адміністрацыя забірае на ўласнасьць ураду. Вучыцялём, якія, можна сказаць, стварылі гімназію, якія стала працуюць выключна на культурнай ніве, якія блізу ўсе радзіліся на тэрыторыі Рэчыпаспалітай (*—кіраўніцтва засяданьнем прыймае Маршалак*), не даюць абыватэльства і зацягіваюць да безканечнасьці. Праўда, з будынку гімназіі дагэтуль ня выдалілі, вучыцялём мо' і дадуць абыватэльства, але падобныя адносіны вытвараюць такую цяжкую маральна атмасфэру, якая нязвычайна блага адбіваецца на лёсе гімназіі і паволі раскладае яе. Робіцца гэта сьвядома праз школьную адміністрацыю і наагул праз адміністрацыю. Пацьвярджае гэта факт, што віленскае кураторыюм прапануе беларускай гімназіі пакінуць Вільню і выехаць на правінцыю з нібы-то польскае Вільні. А вось другі факт: вучыцялём—нібы-то неабывацелям—забараняюць даваць лекцыі ў беларускай гімназіі, а затое пазваляюць выкладаць у праваслаўнай духоўнай сэмінарыі і ў расейскіх школах. Усё гэта — то-ж самы дзікі зьдзек над беларусамі!

Аж дагэтуль беларуская гімназія не здалела атрымаць правоў публічнасьці. Беларускім абітурыентам не даюць права паступаць у польскія ўнівэрсытэты, і наша моладзь прымушана дзеля вышэйшае навукі эміграваць заграніцу.

Беларускае народнае школы блізу зусім ня маем: яна зусім зьніштожана адміністрацыяй. (**Голас на „*правіцы*“**: А ці азбуку ўжо маеце?)—Пан думаеш, што надта мудрае пытаньне задаеш. Істнуе школа ў Вільні і некалькі на правінцыі, а тымчасам народ жадае мець уласную школу, усьцяж дамагаецца яе і польскую ня раз байкатуе. З падобнымі зьявішчамі можна спаткацца ў паветах: вялейскім, дзісенскім, дунілавіцкім, навагрудзкім, нясьвіжскім, валожынскім, ваўкавыскім, слонімскім і іншых. Адносіны ўлады да гэтых жаданьняў народу—гэткія варожыя, што зьдзейсьненьне ягоных меркаваньняў прост немагчыма. Мы ведаем, што дзеля здабыцьця ўрадовае школы ў мове меншасьці патрэбна пастанова гміннае рады. Але гміна на самаўрадавых асновах ня істнуе, а зьяўляецца ўласным фальваркам старасты. Калі-ж і гэту перашкоду ўдаецца перамагчы, і атрымана пастанова гміннае рады, дык інспэктар ці стараста знойдуць другую перашкоду, каб спыніць адкрыцьце школы. Ідуць тады ў ход нібы-то нястача абыватэльства (гэта вельмі лёгка!), блізкасьць польскае школы, хоць часта байкатаванае народам, нястача кваліфікацыі вучыцеля (хоць яе хватае дзеля польскае школы, на што маем многа доказаў)—і г. д.

Апрача таго я павінен адзначыць, што значную лічбу беларускіх вучыцялёў, якія маюць усе кваліфікацыі прафэсыянальных настаўнікаў, улада высылае на этнаграфічна польскія землі, дзе ім і даюць становішчы вучыцялёў—ведама, у польскіх школах. Ёсьць выпадкі, што вучыцялём беларусам і на Бацькаўшчыне даюць школу, але—польскую, бо беларуская не дазволена.

Гэткім спосабам для беларускае інтэлігенцыі наагул, а ў тым ліку і для беларускага вучыцельства, вытвараюцца варункі, якія загяюць іх ці то ў польскую школу—і гэта горш, бо з яўнай шкодай для ўласнае культуры,—ці ў Латвію і Усходнюю Радавую Беларусь,— і гэта ўжо лепш, бо тамака запраўды істнуюць цяпер шырокія свабоды для разьвіцьця беларускае культуры, і тамака эміграньты знойдуць удзячнае поле для сваей творчай працы.

Хто на гэтым мае страту, а хто выйграе,—судзіце, панове, самі, або хай гэта разсудзе гісторыя!

Усё сказанае аб цяжкай долі беларускае асьветы ў Польшчы ў поўнай меры адносіцца і да асьветы нашых найбліжэйшых суседзяў літвіноў. Аб гэтым падробна ведае п. Старшыня міністраў з мэморыялу, пададзенага 4 верасьня г. г. Радзе Міністраў Часовым Літоўскім Нацыянальным Камітэтам у Вільні ў справе адносінаў польскага ураду да літоўскага насяленьня ў Польшчы.

Країна адносінаў адміністрацыі да нашага народу ўтоптана ў гразь. Гэта адбіваецца на нашым насяленьні фатальна. [illegible]кае гэта з дзьвюх крыніц.

Перад усім адміністрацыйная сыстэма — блудная з таго пагляду, што ў беларускія землі прынцыпова шлюць урадоўца, паліцэйскага—чужых, з далёкае Галічыны, ці з Пазнані. Гэтыя людзі ня ведаюць тутэйшых адносінаў, ня ведаюць псыхікі тутэйшага народу. З гэтага родзіцца зусім зразумелае недаверые, ненавісьць, а ўрэшце ўзаемнае змаганьне.

Другая крыніца, якая заражае адносіны адміністрацыі да тутэйшага народу, гэта—асабліва сыстэма сучаснага ўраду, для якога альфай і омэгай зьяўляецца ідэал Нацыянальнае Дзяржавы, — праўда, недасяжны пры істнаваньні траціны нацыянальных меншасьцяў сярод жыхароў Польшы. Гэты ўрадовы псіхоз зусім захапіў урадоўца, паліцэйскага. Гэты псіхоз выяўляецца ў біцьці палітычных арыштантаў, як гэта нядаўна здарылася з літоўскімі матурыстамі ў Вільні, і што здараецца з кожным беларускім палітычным праступнікам, ды на што маем доказаў паддастаткам. (**Голас**: Расейская ахрана!). Далей той-жа псіхоз выяўляецца ў сыстэматычным мяшаньніся урадоўцаў і паліцыі да спраў, да якіх ім найменш трэба мяшацца, як, прыкладам, да спраў касьцельных, што мела месца ў Лужкох, дзісенскага павету, дзе польскі вучыцель і паліцыянты, каб недапусьціць беларускіх казаньняў у касьцелі, дарогай тэрору, пагражаючы карамі, вымагалі ад сялян подпісаў проці казаньняў у іхняй роднай мове.

Гэны „нацыянальны“ псіхоз, гэны сон аб „Нацыянальнай Польшчы“ засьляпляе нават і вумы інтэлігентных людзей. Прыкладам, адзін стараста, імя якога ня ўспомню, бо nomina odiosa sunt,... (**Голас**: А ці быў інтэлігентны?) — Думаю, што так, бо быў старастай,... вось, стараста аднаго з беларускіх паветаў у гутарцы з адным беларускім ксяндзом сказаў: „як можа быць у Польшчы добра, калі нават каталіцкія ксяндзы-беларусы праз касьцёл абмаскоўліваюць народ!“ Або вось ізноў кс. Лютаслаўскі ў сваіх выступленьнях у Вільні сказаў, што Польшча — гэта societas perfecta, гэта дасканалае грамадзянства, а дзеля гэтага ўсё недасканалае павінна яму падпарадкавацца. Значыць, і беларускі народ, як недасканалы, павінен усе свае правы аддаць у ахвяру... (**Пас. кс. Лютаслаўскі**: Ня зусім так!) Вось, значыць, беларускі народ—паводле кс. Лютаслаўскага, павінен, як недасканалы, злажыць у ахвяру польскаму народу (**Пас. кс. Лютаслаўскі**: Нічога падобнага!) У кожным прыпадку, паводле кс. пасла, беларускі народ ёсьць societas imperfecta, а польскі—perfecta. (**Пас. кс. Лютаслаўскі**: Гэта так!). Гэта рэчы вельмі адносныя. Дык ужо пара, здаецца, зразумець раз назаўсёды, што беларусізацыя, ці беларускасьць—гэта адно, а абрусеньне—другое. Мо' шмат каму з паноў не падабаецца аднолькава і адно, і другое,—дык гэта ўжо не мая справа, а факт астанецца фактам. І гутаркі аб грамадзянствах дасканалых і недасканалых павінны ўжо адыйсьці ў краіну легендаў.

Адносіны адміністрацыі да беларускае прэсы—аб гэтым ужо, праўда, успомніў п. прэзэс Тугутт,—прадстаўляюць гэтак сама добрую ілюстрацыю гэнае хваробы. Ад 1 студня г. г. да цяперашняга часу камісар ураду на м. Вільню сканфіскаваў 18 нумароў газэт „Наш Сьцяг“ і „Вольны Сьцяг“, ды адзін нумар „Крупісу“. Як для часопісаў не штодзенных, лічба гэтая—дужа вялікая. А с[illegible]ныя канфіскацыі пераважна пазьнімаў, і, здаецца, толькі за адзін нумар мае быць працэс.

Гэтак самавольства, ці псіхоз адміністрацыі-яўныя.

Тое самае трэба сказаць і аб літоўскай прэсе ў Вільні. Дзеля паўнаты абраза дадам, што беларусаў і літвіноў звальняюць з дзяржаўнае службы і дзеля розных няістотных повадаў ня прыймаюць на яе. Гэта дзеецца на чыгунках, на пошце і г. д.

Як лек на ўсё гэта, у exposè п. Старшыні Міністраў знаходзім хіба толькі ўспамін аб павялічэньні лічбы паліцыі на беларускіх землях...

Вось, з усяго вышэйсказаннага вынікае, што жальбаваньне п. Старшыні Міністраў—няслушнае. Завярэньне, што „меншасьці ў Польшчы карыстаюцца поўнай свабодай канстытуцыйных правоў і апекай ураду“,—няўдачнае (**Голас на „левіцы“**: Апекай ураду—так!) (**Голас на „левіцы“**: A numerus clausus?). Зьмест-жа мэморыялу ў Лігу Нацыяў, агулам кажучы, згодны з об'ектыўным палажэньнем рэчаў.

Урэшце, што датычыцца завярэньня п. Старшыні Міністраў, што „істнуе вялікая розьніца паміж адносінамі ў сумежных гаспадарствах да палякоў, якія там зьяўляюцца меншасьцяй, і адносінамі да нацыянальных меншасьцяў у Польшчы“,—дык мы з ім згодзімся, але хіба толькі разумеючы наадварот супраць таго, што меў на думцы п. Старшыня Міністраў. Запраўды, палякам ў Латвіі, Літве і хіба ў Чэхіі—лепш, чым беларусам у Польшчы. У Латвіі маюць бадай культурную аўтаномію. У Літве, як відаць з газэт, ім гэтак сама ня блага. Вось што піша аб гэтым газэта „Ziemia Ojczysta“, якая выходзіць у Вільні, у № 33 за гэты год у артыкуле „Польскія Школы ў Літве“: „Польскія школы разьвіваюцца ў Літоўскім гаспадарстве, якое нібы-то перасьледуе польскую кніжку. Аб гэтым найлепш сьведчыць лічба гімназіяў. У Коўні польская дзяржаўная гімназія, там-жа польская прыватная гімназія, польская дзяржаўная прагімназія. У Панявежы польская дзяржаўная гімназія, у Вількаміры-польская прыватная гімназія, у Тэльшах — польская прыватная

гімназія. Апрыч таго многа народных школ, дзе ўсе навукі выкладаюцца папольску, вынятак прадстаўляе толькі літоўская мова. (**Пас. Грыцкевіч**: Самі палякі ўтрымліваюць гэныя школы. Там больш палякоў, чым літвіноў. Палякі ўжо даўно маюць азбуку, а вы дагэтуль шукаеце азбукі!). Улада не вымагае, а прынамся ня робіць ніякіх перашкод з гэтае прычыны пры адкрываньні школ, каб вучыцялі мелі абсурднае абыватэльства. Наагул, уся справа вучыцялёў тамака аддадзена компэтэнцыі дырэкцыі гімназіяў, абавязак якое—рупіцца аб добрых пэдагогаў. На адкрыцьце народнае школы непатрэбна ніякае пазваленьне, — хоча народ вучыцца, няхай вучыцца, Урад ня робіць перашкод, бо лепшы грамадзянін з прасьветай, як цёмны"

Абраз беларускага жыцьця ў Польшчы я падаў Высокай Палаце блізу цераз год соймавае працы. Я сьцьвердзіў і сьцьвярджаю, што як папярэднія ўрады, так і асабліва сучасны ўрад вядзе ў адносінах да нас палітыку экстэрмінацыйную (да зьнішчэньня—*Рэд.*), аблыжную і варожую.

Маршалак: Выражэньне „аблыжная палітыка з боку ўраду"—непарляманцкае.

Пас. кс. Станкевіч: І нашае становішча высьвятлілася аканчальна. Дык да цяперашняга ўраду і наагул да ўрадаў тыпу ранейшых і цяперашняга ўраду веры мець ня можам і будзем адносіцца да яго, як бязумоўная апазіцыя, маючы гэтак чыстае сумленьне перад народам, ясную лінію нашае палітыкі ў Польшчы і веручы, што панад людзкой ілжой і хітрасьцяй плыве жыцьцё, кіраванае вышэйшым правам, якое вядзе беларускі народ да шчасьлівейшае і ясьнейшае будучыны! (*Воплескі на лавах меншасьцяў*).

Палітычныя падзеі.

ПОЛЬШЧА.

Страшэнная катастрофа—узрыў у Варшаўскай крэпасьці—займае ўсю ўвагу ўраду, грамадзянства і прэсы.

Першы ўрадовы камунікат гавора:

„Сягоньня а 9 гадз. раньня выбухла парахоўня ў Цытадэлі (крэпасьці). У парахоўні знаходзіліся значныя запасы пораху. У выніку катастрофы, як дагэтуль сьцьверджана, забіта 28 асоб ваенных і цывільных, 40 цяжка раненых і вялікая лічба лёгка раненых. Улады, зараз-жа прыбыўшыя на месца выпадку, распарадзіліся аб ратунку пацярпеўшых і аб затрыманьні пашырэньня небясьпекі. Дазнаньне, пачатае для выкрыцьця прычыны ўзрыву паказвае на тое, што ўзрыў быў зроблены нейкай праступнай рукой. Урад падзяляе абурэньне ўсяго грамадзянства з прычыны агіднага праступленьня і—спачуцьцё грамадзянства для ахвяраў катастрофы".

У Сойме з прычыны катастрофы Маршалак сказаў прамову і ў знак жалобы паседжаньне было адложана да аўторку.

З прычыны ўзрыву ў Варшаўскай Цытадэлі ўрад выдаў гэткую адозву:

„Грамадзяне!

Праступная рука зрабіла сягоньня замах у сталіцы гаспадарства, высадзіўшы ў паветра парахоўню ў варшаўскай крэпасьці.

Больш як сто ахвяраў забітымі жаўнераў і рабочых, кабет і дзяцей—вось якія вынікі гэтага праступленьня, ня кажучы ўжо аб стратах на многа мільярдаў і спробе зьмяншэньня абаронных сілаў дзяржавы.

Шчасьліваму прыпадку трэба дзякаваць за тое, што ўзрыў абняў толькі частку складаў амуніцыі і гэтым самым не пацягнуў за сабою нязьлічаных ахвяраў і зьнішчэньне цэлых вучасткаў места.

Урад Рэспублікі ня споўніў-бы свайго абавязку, калі ў гэткі мамэнт ня ўсьведаміў усяго народу аб небясьпецы, якая пагражае ўжо ня толькі разьвіцьцю, але і амаль ня самаму істнаваньню гаспадарства.

Пасьля спробы тэрору праз кіданьне бомбаў у розных местах Польшчы і пакушэньнях на чыгункавыя забудаваньні, сёньняшні ўзрыў зьяўляецца новым яскравым выражэньнем бязьлітаснай барацьбы з польскай дзяржаўнасьцяй,—барацьбы, якая ўжо даўно вядзецца ў розных галінах дзяржаўнага жыцьця.

Ачарненьне Польшчы заграніцай, падкапаньне даверыя да нашае дзяржавы, пашырэньне ўнутранай смуты ўсялякімі срэдствамі, выкарыстаньне цяжкога палажэньня і тварэньне пастаянных забурэньняў у гаспадарскім жыцьці дзяржавы, перашкаджаньне папраўе скарбу праз з нічым ня лічучыяся спэкуляцыі чорных біржаў, штучнае павялічэньне дарогоўлі, выкліканьне нездавольства змучанай гэтым палажэньнем рэчаў людносьці—вось усе шляхі і срэдствы гэтай барацьбы з дзяржавай.

На гэтай падставе зробленае сёньня праступленьне мела вызваць у дзяржаве перапуд і смуту, якія-б аблегчылі рэвалюцыйным элемэнтам даўно-гатаваны ўдар.

Прышоў для Польшчы час агульнай расправы (!) з яе ворагамі. І ён не застаў урад непадгатаваным. Але разам з урадам павінен быць да гэтай расправы гатовы цэлы народ, аказаўшы тыя спакой і развагу, якіх довады дала сягоньня сталіца.

Урад прыняў меры, падыктаваныя патрэбамі і інтарэсамі гаспадарства і ў сьвядомасьці адказнасьці і лежачага на ім абавязку заве ўсіх папольску чуючых (!) грамадзян да супольнай працы і дысцыпліны. Варшава, 13/X 1923 г. Падпісалі—прэзэс міністраў Вітас і ўсе 13 міністраў.

Узрыў у Варшаўскай цытадэлі і адозва ўраду з гэтай прычыны зьяўляюцца галоўнай тэмай польскай прэсы. „Robotnik" паміж іншым піша:

„Паніка, выкліканая адозвай ураду сярод людносьці ня толькі Варшавы, але ўсей дзяржавы, яшчэ ня мінула. Наадварот, від узброеных патрулёў, масавыя арышты людзей, часта ні ў чым невінаватых, дарагоўля, якая ад суботы скача ўжо не штодня, а што гадзіны—павялічваюць непакой. Верацы найдзікшым чуткам, асабліва, калі прыняць пад увагу жаданьні правых газэт удзяленьня ўраду надзвычайных паўнамоцтваў. Бадай усюды пануе пераканаеньне, што Польшча загрожана і знаходзіцца на краю пропасьці, падмінаваная з усіх бакоў. Вось да чаго давёў хьенапястоўскі ўрад".

У зьвязку з узрывам у цытадэлі ў Варшаве і на ўсей Польшчы распачаліся масавыя арышты. У аднэй толькі Варшаве арыштавана больш 200 асобаў, сярод іх шмат відных камуністычных дзеячоў, у тым ліку рэдактар „Nowej Kultury" Я. Гэмпль. Зачынены прафэсыянальныя работніцкія арганізацыі: саюз нефаховых работнікаў, саюз работнікаў скуранай прамысловасьці, проф. саюз работнікаў тытунёвай прамысловасьці, жыдоўскі саюз работнікаў-мэталістаў, жыдоўскі саюз валаконнай прамысловасьці, саюз работнікаў хімічнай прамысловасьці, саюз работнікаў папяровай прамысловасьці, проф. саюз будаўляных работнікаў.

У Кракаве паліцыя зрабіла шмат вобыскаў, якія падазраваліся ў камуністычнай дзейнасьці. Арыштавана 40 чалавек, у тым ліку 5 кабет. Паміж іншымі арыштаваны рэдактар „Pługa" Селянкевіч і Калтуновіч. Таксама зроблены вобыскі ў Львове, дзе арыштавана каля 70 асобаў, у тым ліку шмат пэпэсаў. Гэтыя арышты выклікаюць вялікае абурэньне; магчыма генаральная забастоўка ў знак пратэсту.

У Пазнані арыштавана каля 20 асобаў. У Лапах арыштавана 11 сяброў камітэту P.P.S. У Серадзі арыштаваны сябры проф. саюзу сельска-гаспадарчых работнікаў. Такія-ж арышты адбыліся ў Цэханове і Тамашове.

У сувязі з перадавым артыкулам у „Gaz. Warsz." у Сойме ходзяць чуткі, што ўрад мае ўнесьці да Сойму і Сэнату праект аб спэцыяльных паўнамоцтвах для ўраду, падобнай да тэй, якую прыняў нямецкі парлямэнт для ўраду Штрэзэмана. Згодна з гэтым праектам Сойм будзе распушчаны на адзін месяц.

Клюбы апазіцыі ўнесьлі ў сойм сьпешную прапазіцыю ў справе ўзрыву ў цытадэлі, а таксама ў справе загадаў і адозваў ураду. Прапазіцыя падчырківае, што адозва ўраду падрывае аўтарытэт дзяржавы і сее паніку ўнутры краю.

Прадстаўнікі жыдоўскага пасольскага клюбу зьвярнуліся да камісара ўраду г. Варшавы, дырэктара дэпартамэнту публічнай безапаснасьці і міністра ўнутраных спраў Керніка з просьбай аб інтэрвэнцыі на выпадак магчымых антыжыдоўскіх выступленьняў, якіх можна спадзявацца пасьля ўрадовай адозвы. Прадстаўніком жыдоўскага клюбу абяцана зрабіць усё, каб не дапусьціць да эксцэсаў.

Па загаду камісара ўраду г. Варшавы сканфіскаваны № 281 „Kurjera Polskiego" за артыкул „Самаабарона ці самаабвінавачаньне". У справе гэтай канфіскаты паслы з „Wyzwolenia" ўнясьлі ў Сойме інтэрпэляцыю.

У Кракаве сканфіскаваны „Naród" і „Codzienny Kurjer Ilustrowany".

У Варшаве канфіскована адозва „Саюзу пралетарыяту гарадоў і вёсак" пад загалоўкам „Таварышы і Работнікі".

Забастоўка на Горным Шлёнску яшчэ не зьліквідавана поўнасьцю.

15-га кастрычніка распачалася забастоўка ў Донброўскім басэйне, а 16-га ў Кракаўскім. Забастоўка працякае спакойна, хаця паліцыя робіць масавыя арышты дэлэгатаў.

Ува ўсіх тэатрах у Львове распачалася забастоўка артыстаў.

Камісія па дасьледу ўзросту дарагоўлі ўстанавіла, што кошты ўтрыманьня ў Варшаве за першую палову кастрычніка ў параўнаньні з другой паловай верасьня ўзрасьлі на 83,25 проц.

НЯМЕЧЧЫНА.

Парлямэнцкі крызіс, які з прычыны прыняцьця ўставы аб паўнамоцтвах у пэўнай меры зьліквідаваны, пераходзіць у паважны агульна-дзяржаўны крызіс з прычыны напружаных адносінаў паміж паасобнымі краінамі Нямецкай Рэспублікі. Асабліва вострыя адносіны істнуюць паміж Цантральным урадам і Саксоніяй і Тюрынгенам, дзе ўлада знаходзіцца ў руках сацыялістаў і камуністаў. У гэтых краёх утвораны моцныя баявыя аддзелы, т. зв. пралетарскія сотні для абароны рэспубліканскага ладу, якія цантральны ўрад загадаў распусьціць. Але ўрады Саксоніі і Тюрынгена не згадзіліся на гэта і абвесьцілі пратэст проціў загаду цантральнага ўраду і заклікаюць работнікаў і сялян запісвацца да сотняў.

Гітлер, вядомы правадыр баварскіх фашыстаў, мае замер на чале сваіх баёвак заняць Саксонію і Тюрынген.

У Бэрліне адбыліся камуністычныя сабраньні. Прамоўцы гаварылі, што правыя рыхтуюцца да перавароту і арганізуюць нацыяналістычныя баёўкі. Дамашняя вайна можа распачацца кожную мінуту. Замеры Гітлера падцьверждаюць гэтае. На выпадак акцыі Гітлера, камуністы ў Саксоніі і Тюрынгене абвесьцяць генаральную забастоўку і з аружжам у руках выступяць проціў фашыстаў.

У Бэрліне адбылася вялікая дэманстрацыя безработных. Паліцыя страляла ў дэманстрантаў. Ёсьць раненыя.

З усяго краю надыходзяць весткі аб забурэньнях. Забурэньні мелі месца ў Ганновэры, Гамбурзе, Брауншвэйгу, Гальбэрштадце, Франкфурце на Майне, Могунцыі, Мэйнгене, Майнгэйме, Лейпцыгу і Нейштадце,—дзе ёсьць шмат раненых. Таксама з прычыны адсутнасьці прадуктаў былі беспарадкі ў Кёнігсбэргу, Браунсбергу, Мальборку. У Мюнхэне адбыліся дэманстрацыі безработных. У Кёльне дайшло да крывавай бойкі з паліцыяй.

Конфлікт паміж цантральным урадам і Саксоніяй прымае вострыя формы. Цантральны ўрад пагражае, што прыме ўсе меры, каб змусіць Саксонію выпаўніць загад аб ліквідацыі пралетарскіх сотняў.

У Тюрынгене выбраны новы ўрад. Старшынёю міністраў выбраны камуніст Фроліш, які адначасна будзе і міністрам заграніцных спраў, міністрам гаспадаркі—камуніст Тэннэ, міністрам справядлівасьці прафэсар Корш, таксама камуніст. Рэшта портфэляў дасталася сацыялістам.

Разрухі ў Бэрліне прымаюць усё большыя разьмеры. „Kurjer Poranny" паведамляе, што ў цантральнай часьці горада збудаваны барыкады, у якіх засела паліцыя. Камуністы і безработныя атакуюць іх.

ІТАЛІЯ.

У рэдакцыю фашыстаўскіх газэт „Corriere della Serra" і „Avanti" кінуты бомбы. Узрыў быў частковы і шкоды невялікія.

Па ўзнаўленьні паседжаньняў італьянскага парлямэнту, Мусоліні будзе дамагацца дыктатарскіх паўнамоцтваў.

З Польскага Сойму.

Галоўная ўвага на апошніх паседжаньнях Сойму была скіравана на экспозэ міністраў Вітаса і Кухарскага.

Пасол Козіцкі (эндэк) апраўдвае палітыку сучаснага ўраду, лічыць, што ўраду ўдалося папрavіць агульную сітуацыю ў краі і дзеля гэтага эндэкі зробяць усе высілкі, каб падтрымаць ягоны аўторытэт і не дапусьціць да зваленьня.

Пасол Тугут (Wyzwolenie) востра крытыкуе дзейнасьць сучаснага ўраду. Польшча стаіць у пярэдадні катастрофы. Можна сьцьвердзіць, што ўжо ня коцімся па пахілай плоскасьці, але сторч галавою ляцім у бяздонную пропасьць. Беспасрэднай прычынай гэтага ёсьць дрэнная, немаральная концэпцыя сучаснага ўраду, які зьяўляецца вынікам тайнай умовы, якая дагэтуль не апублікавана і, пасколькі высьнілася, зьяўляецца запрапашчэньнем зямельнай рэформы і выданьне на зьдзірства ўсіх меншасьцяў у Польшчы, і ня толькі меншасьцяў, а ўсяго, што ёсьць слабым і бедным.

У заграніцнай палітыцы ўрад атрымаў адны толькі паражэньні. У вобласьці фінансаў маем катастрафальны спадак маркі і нябывалую дарагоўлю. Калі спадак маркі і далей пойдзе такім-жа тэмпам, дык да новага году даляр будзе каштаваць колькинаццаць мільёнаў, а фунт хлеба—сотні тысячаў. Прамоўца ня верыць, што Кухарскі атрымае заграніцную пазычку. Рэпрэсіі за нявыплачываньне падаткаў стасуюцца толькі да сялян і работнікаў. Банкі не караюцца. Абкрадаецца скарб, а міністар, які на гэта глядзіць бясчынна, ёсьць таксама споўвінаватым у абкраданьні скарбу.

Міністар асьветы вядзе партыйную палітыку. Найгорш гэта адбіваецца на нацыянальных меншасьцях. Беларусаў пазбавілі чатырох этатаў у адзінай у Вільні беларускай гімназіі. Замыкаецца 17 разоў адзіная беларуская газэта. Гэта дае повад да выступленьняў проці Польшчы на міжнароднай арэне. Numerus clausus паводле правіцы зьяўляецца адзіным спосабам абароны польскасьці ў Польшчы.

Палітыка ваеннага міністра ўносіць у войска расклад у той мамэнт, калі гэтае войска можа праз некалькі тыдняў будзе патрэбна для ўжытку.

У Варшаве толькі й чуваць, што аб замахах: аб гэтым гаворыць у радзе міністраў, у кулуарах Сойму, у прэсе. Пануе непакой. Істнуе 9 тайных фашыстаўскіх арганізацыяў: пагатове польскіх патрыётаў, ордэн фашыстаў, манархісты, польская нацыянальная конфэдэрацыя, арганізацыя рыцараў Белага арла, арганізацыя абароны нацыянальнага жыцьця, саюз мсьціцеляў і арганізацыя абаронцаў бацькаўшчыны.

Сучаснаму ўраду, ураду паражэньняў і катастрофаў, ураду паніжэньня і нацыянальнай ганьбы, клюб прамоўцы ня можа давяраць.

Прамову пасла **кс. Станкевіча** падаем на іншым месцы.

Пасол Барліцкі (P.P.S.) адзначыў, што пры цяперашнім урадзе з боку гаспадарчага дзяржава

сталася арэнай немаскаванага эгоізму маючых клясаў, а збоку палітычнага—перамога партыйнай мысьлі над дзяржаўнаю. Шырокім масам дэмакратыі пагражае голад. За часоў урадаваньня сучаснага ўраду зьменшыліся беспасрэдныя падаткі і павялічыліся пасрэдныя. Работніцкія заработкі зьмяншаюцца, а даходы капіталістаў нязьмерна павялічваюцца. Зьбліжаецца пагроза новых забастовак. Па віне сучаснага ўраду істнуюць падпольныя цячэньні. Але ўрад Вітаса шукае вінаватых у іншым месцы і затыкае рот апазіцыйнай прэсе, нявінных людзей садзяць у вастрог, некаторыя акты ўраду выклікаюць пытаньне: бязглуздасьць ці правакацыя? Яшчэ не закончана сьледства ў справе сумнага выпадку ўзрыву ў цытадэлі, а ўрад ужо выдае адозву што выпадак выклікала праступная рука; гэта прыпамінае мэтады праклятай памяці царскі ўрад.

Адзначыўшы далей няўдачы ўраду ўва ўсіх галінах дзяржаўнага жыцьця прамоўца заяўляе, што яго партыя будзе бараніць правоў народу проціў ураду пана Вітаса.

П. **Дэмбскі** (Пяст) зазначыўшы, што выпадкі ў Нямеччыне, якія з зацікаўленьнем сьледзіць Саюз Радавых Рэспублік, пагражаюць вайной, дзеля гэтага трэба зьвярнуць вялікую ўвагу на заграніччную палітыку. Толькі моцны ўрад можа выпаўніць гэтыя заданьні, дзеля чаго пястоўцы будуць падтрымліваць сучасны ўрад.

Паслы **Пехоцкі** (хадэк) і **Дубановіч** (хр.-нар.) бароняць урадовую палітыку і выказваюцца за падтрыманьне ўраду.

П. **Рэйх** (жыд. клюб) крытыкуе агульную палітыку ўраду і асабліва адносіны да жыдоў. Калі сучасны ўрад упадзе, ніхто над яго магілай не заплача.

П. **Хондзыньскі** (N. P. R.) заняў выразна апазіцыйнае становішча адносна да ўраду Вітаса-Гломбінскага з прычыны атсутнасьці яснай і конкрэтнай гаспадарчай праграмы.

П. **Утта** (немец) рабіў закіды, што ўрад паўстаў, каб змагацца з нацыянальнымі меншасьцямі. Бароніць правы нямецкай людносьці ў справе абароны перад Лігай Нацыяў. Скардзіцца на прасьледаваньні, а асабліва на нішчэньне нямецкіх школаў.

Пасол **Васыньчук** (украінец), зрабіўшы закіды ў захланнасьці польскай лявіцы, ў вялікай прамове моцна заатакаваў сучасную большасьць і ўрад, якія давялі крэсы да сумнага становішча; урад у сваей праграме мае прасьледаваньне меншасьцяў, не пазваляе адчыняць школаў. Асабліва востра выступіў прамоўца проціў Глонбіньскага. Прыведзеныя факты проста скандалічны. Правыя ўвесь час перарывалі яго прамову: П. Васыньчук так закончыў прамову, зварочваючыся да ўраду: „Заяўляю, што калі, панове, абвяшчаеце нам барацьбу, мы пад гэтым цяжарам не сагнёмся і вызаў прымаем!“

П. **Донбскі** (Jedność Ludowa) у доўгай прамове паддаў рэзкай крытыцэ ўсю ўрадовую палітыку, зазначыў патрэбу утварэньня ўраду, які-б апіраўся на працоўную людносьць, а сучасны ўрад павінен падацца ў адстаўку.

Урэшце сказаў яшчэ прамову старшыня міністраў п. Вітас, у якой стараўся апраўдацца ад робленых яму апазыціяй закідаў.

У іменным галасаваньні прынята прапазыцыя аб даверыі ўраду большасьцю 208 галасоў правіцы проціў 191 лявіцы і нацыянальных меншасьцяў.

Пасол **Прагер** (P. P. S.) матывуючы сьпешнасьць прапазыцыі аб нарушэньні Канстытуцыі кажа, што ўрад хоча неафіцыяльна ўвесьці выняткавае палажэньне. У памешканьні пасла Тарашкевіча два разы рабілі вобыск, а на пытаньне чаго шукае, паліцыя цынічна адказала, што шукае Чычэрына. Адбываюцца масавыя вобыскі і арышты і паліцыя, як за царскіх часоў не прад'яўляе ордэраў. У Варшаве арыштавана 150 асоб, якія за атсутнасьцю довадаў звольнены, але 48 чалавек самавольна затрыманы да дыспазыцыі агентаў Керніка. Паліцыя зачыніла сем праф. саюзаў. Прэса прасьледуецца. Ідзе прапаганда фашызму. Адначасна жадаюць увесьці вынятковае палажэньне. Але мы будзем бараніць дзяржаву.

Сьпешнасьць прапазыцыі адкінута большасьцю 177 г. проціў 164.

Прынята сьпешнасьць прапазыцыяў у справе абароны ўсходняй граніцы, аб забясьпячэньні на ўнутраных рынках прадметаў штодзеннага ўжытку і ў справе голаду ў Донброўскім басэйне.

Таксама аднагалосна прынята сьпешнасьць прапазыцыі ў справе адозвы ўраду з прычыны ўзрыву ў цытадэлі.

З газэт.

Прамовы пана Прэзыдэнта.

Аб'яжджаючы „Усходнія Крэсы“, п. Прэзыдэнт Рэспублікі, Войцехоўскі, сказаў цэлы рад прамоваў. *Зварочаючыся выключна да польскага грамадзянства*, п. Прэзыдэнт гаварыў, што мэты Польшчы і яе палітыкі на „Крэсах“—гэта „разьвіваць тут у-ва ўсей паўнаце польскую культуру“. Паміж іншым, прамаўляючы ў Горадні, п. Прэзыдэнт сказаў:

„Ніхто ня робіць Польшчы вялікшае шкоды, як той, хто на „Крэсах“ насьлядуе якім-колечы способам мэтады паступаньня захватчыкаў“.

Хто насьлядуе гэтыя мэтады, хто ня ўмее выкараніць з сваей душы сьлядоў упадку і няволі, той ганьбіць Польшчу. *Я гэтага не пацярплю*, не пацерпіць і Польшча, і ён будзе прымушаны пакінуць свой урад, адыйсьці ад грамадскага жыцьця, зыйсьці з памяці польскіх грамадзян. Такіх людзей трэба зьніштажаць ня толькі затым, што зьяўляюцца плямай на штандары польскае культуры, але і крыўдзяць тых, што палеглі ў імя найшляхотнейшых лёзунгаў Польшчы.

Калі-б запаведзь п. Прэзыдэнта зьдзейсьнілася, дык вялікіх перамен трэба-б было ждаць у нашай адміністрацыі.... Але „Gazeta Warszawska“ „супакоівае“, што нічога падобнага ня здарыцца, і называе „бязстыдствам“ („bezczelność“) заяву польскае газэты „Kurjer Poranny“, якая з прычыны прамовы п. Прэзыдэнта ў Горадні пісала:

Павінны былі істнаваць важкія прычыны, дзеля якіх найвышэйшы начальнік рэспубліканскае экзэкутывы лічыў сябе прымушаным ажно да гэткага становучага выступленьня. Яно прадстаўляе вельмі выразны наказ для падлягаючай п. Прэзыдэнту выканаўчае ўлады, як яна павінна паступаць.

„Gazeta Warszawska“, як лейб-орган соймавае большасьці і заступнік сучаснага ўраду, пэўне-ж, лепш за другіх ведае, што ад заявы п. Прэзыдэнта палітыка на „Крэсах“ ані-ні ня зьменіцца....

І мы думаем тое самае.

Прэса аб выбуху ў цытадэлі.

З прычыны адозвы ўраду аб выбуху ў варшаўскай цытадэлі, прызнаным Радай Міністраў за „злачынства праступнае рукі“, сярод польскіх газэт узьнялася вострая спрэчка.

Нацыяналістычныя часопісі, а перад усім „Gazeta Warszawska“, горача падтрымліваюць тлумачэньне прычыны выбуху, дадзенае ўрадам і заклікаюць польскае грамадзянства да барацьбы з „ворагамі Польшчы“. „Gazeta Poranna“ піша:

Урад кажа: гэта быў замах праступнай рукі—і, ясна, кажа гэта на аснове дабытых даных.

Але „Robotnik“, „Kurjer Polski“, „Kurjer Poranny“, „Przegląd Wieczorny“, абедзьве „Czerwone“ газэты, дый і „Polska Zbrojna“ згодным хорам паўтараюць: „Няпраўда, гэта быў толькі нешчасьлівы прыпадак!“

Што-ж піша „лявіца“ ў гэтай справе?

У вельмі ўмяркаванай газэце „Kurjer Polski“ чытаем:

Ніхто ня зьбіраецца даказываць, што зусім выключана дапушчэньне аб узарваньні цытадэлі камуністамі... Але нельга дапускаць, каб разьвязка справы была дадзена наперад, як гэта ўчыніў урад у абвестцы, выпушчанай цераз тры гадзіны пасьля прыпадку, калі сьледзтва не магло яшчэ распачацца.

Сацыялістычны „Robotnik“ выступае вельмі рэзка:

Перасьцерагаем урад, каб не перацягаў струны. Вялізарная большасьць народу мае ўжо годзе ўрадаваньня „Хіены“ і „Пяста“. Урад можа некалькімі галасамі большасьці ў Сойме ўзяць сабе асаблівыя паўнамоцтвы, якіх дамагаецца хіенская прэса, але шырокія народныя масы сваіх паўнамоцтваў не дадуць яму ніколі!

Няхай урад не ўдае сілы, якое ня мае і ў якую сам ня верыць.

Няхай урад усьцішыць свае ня ў час імкненьні да дыктатуры, памятаючы, што сядзіць на бочцы пораху.

„Robotnik“ піша, што паслы-сацыялісты паднімуць справу ўрадовае адозвы ў Сойме. Такім чынам можна спадзявацца вялікае соймавае буры.

ХРОНІКА.

— „Цантральная Беларуская Школьная Рада гэтым абвяшчае сяброу Таварыства Беларускае Школы, што ёю склікаецца агульны сход сяброу Т-ва на 1-е лістапада (чацьвер) 1923 г. у г. Вільні, у памешканьні Школьнай Рады (Віленская № 12), а 11 гадзіне дня.

Калі на азначаную гадзіну не зьбярэцца установлены лік сяброу, сход адкрыецца на 1 гадзіну пазьней і будзе лічыцца правамоцным бяз увагі на лік прыбыушых на гэтую гадзіну сяброу (§ 34 статуту Т-ва)“.

Віцэ-Старшыня **Антон Луцкевіч**.

За Сэкрэтара **А. Грыневіч**.

„Вольны Сьцяг“ зачынены. Выдаваная ў Вільні беларуская часопісь „Вольны Сьцяг“, згодна з пастановай Акружнага Суду, ў Вільні зачынена. „Вольнага Сьцягу“ вышла 20 нумароў, з якіх 4 было сканфіскавана па загаду Камісара Ураду г. Вільні. Рэдактар Я. Лагіновіч, цягнецца пад суд па 129 і 263 арт. К. К.

Аднаднёўка „Сьцяг Волі“. 17-га кастрычніка ў Вільні выдадзена была аднаднёўка „Сьцяг Волі“, якая па загаду Камісара Ураду сканфіскавана за артыкул: „Сялянская і работніцкая кляса ў бліжэйшы гістарычны пэрыяд“.

Новыя кнігі. Вышла з друку і прадаецца ў Беларускай кнігарні новая кніжка „Пабрацімцы і Вялікая Шышка“—ч. I повесьці Я. Нарцызава „Вар'ят без вар'яцтва“, выданьне „Віленскага Выдавецтва“ Б. Клецкіна.

22 кастрычніка ў Віленскім Акружным Судзе будзе разглядацца справа Старшыні Беларускага Грамадзянскага Сабраньня гр. С. Валэйшы і Сэкрэтара гр. Біндзюка па абвінавачаньні іх па арт. 154 Код. Кар. Абаронцамі будуць віленскія і прыежджыя адвакаты, шмат сьведкаў, у ліку апошніх—трое паслоў Сойму.

Весткі з вёскі.

Арышты ў Вялейскім павеце.

Тыдні два назад заарыштаваны Янка Семашкевіч, 18-ці гадовы хлапец з-пад Лебедзева, Вялейскага павету, былы вучань Беларускай гімназіі ў Вільні, а летась—вучань гімназіі расейскай у Вялейцы-павятовай. Заарыштаваны ў вагоне па дарозе з Маладэчна ў Вялейку, куды ехаў ён, каб трымаць экзамен ў наступную клясу Вялейскай гімназіі. За што заарыштаваны гэты вучань-хлапец — невядома. Ня маючы прад'яўленага яму ніякага абвінавачаньня, ня ведаючы, як даць знаць бацьком сваім аб сваім арышце і ня ведаючы колькі часу будуць яго трымаць, Семашкевіч на пытаньні дапрошчыкаў знарок абгаварыў сябе, што мае рэвольвер. На такую хітрыку пусьціўся хлопец дзеля таго, каб як-небудзь пабачыцца з бацькамі, каб тыя ведалі аб яго лёсе і пачалі захады аб яго звальненьні. Пасьля таго прызнаньня і ўказаньня, што знайсьці закапаны рэвольвер ён можа толькі асабіста і будучы дома,— Семашкевіч быў пад канвоем адвезены ў родную вёску. Расказаўшы коратка бацьком, што за прыгода неспадзяваная сталася з ім па дарозе з дому ў Вялейку, ён прызнаўся канвойным, што ашукаў іх і што ніякага рэвольвера ў яго ня было і няма цяпер, і прызнаўся ў прычынах, прымусіўшых яго салгаць на дапросе. Паліцэйскія-канвойныя надта раззлаваліся за гэта на Семашкевіча і... адвязьлі яго назад ў Вялейку, дзе ён упакаваны быў у турму і дзе сядзіць да сяньняшняга дня. Бацька арыштаванага, дбаючы аб звальненьні сына, паехаў ў Вялейку, каб пад залог сваёй зямлі ў 45 мільёнаў узяць сына на парукі. Але старому не ўдалося: сына ня выпусьцілі такі.

З Вялейскага-ж павету паведамляюць нас, што там адбыліся арышты некалькіх дзесяткаў людзей, і што частка іх пасаджана ў Вялейскую турму, а другую частку іх упакавалі ужо ў Віленскую турму—на Лукішках.

Дапішчык.

Ахвяры на прэсовы фонд.

1. Ад грамадзян N-скае гміны 3.780.500 м. п.
2. Ад гр. Рагазы . . . . . . 400.000 „ „
3. Ад гр. Невельскага з Беластоку . . . . 300.000 „ „
4. Ад гр. Станьчыка . . . . 500.000 „ „
5. Ад вёскі N гміны Смаргоньскай . . . . 1.375.000 „ „
6. Ад гр. Ключніка з Амэрыкі . 10 ам. дал.

Усім ахвярадаўцам адміністрацыя газэты складае шчырую падзяку.

Рэдактар-Выдавец **У. Знамяроўскі**.

Друкарня **Левін і Сын**, Вільня, Нямецкая 22.